

3+ ÇOCUKÇULAR TAM OLARAK NE İSTİYOR?

GEÇEN AY BAŞINDA GÜNDEME GELEN NÜFUS ARTIŞ TEŞVİKLERİ

demografi eksenli tartışmaları hızlandırdı. İçinde bol bol genç (ve tabii ki “dinamik”!) nüfus-yaşlı nüfus lafı geçen yazılar yazıldı; demeçler verilip, tartışmalar yapıldı. Böyle bir gündem olunca, beni arayan da çok oldu. Konuyla ilgili, “Ahkâm Keseri”ni düzenli olarak okuyan *İktisat ve Toplum* dergisi okurlarının zaten aşına olduğu görüşlerimi yerli ve yabancı basın ile de paylaştım.¹

Medyadaki hareketlilik çocuk sayısına ilişkin telkin ve teşviklere ihtiyaç olup olmadığı sorusuna dikkat çekti. Ancak kamuoyunun da *alternatif cevaplar etrafında* tartışmaya katılmasına en fazla katkı yapan program Ahmet Hakan’ın 4 Şubat akşamı *CNN Türk*’te yayınlanan “Tarafsız Bölge”si oldu. Programın yayınlanmasından sonra, konu sosyal medyada da geniş yer buldu. Ayrıca çeşitli yazarlar, programda söylenenleri köşelerine taşıdılar. Ahmet Hakan’ın kendisi de daha sonra *Hürriyet Pazar*’daki köşesinde, programda

SERDAR SAYAN

TOBB Ekonomi ve Teknoloji
Üniversitesi ve Türkiye Ekonomi
Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)

serdar.sayan@tepav.org.tr
twitter.com/Serdar_Sayan

¹ Önceki yazıları okumayan, dolayısıyla bu görüşleri bilmeyenler basında çıkan haberlere göz atabilir ya da konuk olup görüşlerimi naklen yayın sırasında doğrudan aktarma fırsatı bulduğum radyo-TV programlarının kayıtlarına kulak verebilir. Bunlar arasında *Hürriyet Daily News*’de Sevim Songün Demirezen’in yazdığı haber (<http://bit.ly/WwWE6M>) ile *Milliyet*’den Fehim Genç imzalı haber (<http://bit.ly/ZjbDRu>) derli toplu özetler sunuyor. Telefonla bağlandığım *Rusya’nın Sesi* radyosu Türkçe servisinin “Atıla Güner ile Akşam Postası” programının yaklaşık 16 dakikalık kaydı <http://bit.ly/YAasyfo> adresinde. *CNBC-e* televizyonunun “Finans Café” programına konuk olduğum bölümün yaklaşık 8 dakikalık kaydı da <http://bit.ly/YAt39c> adresinde.

anlatmaya çalıştığım görüşlerimi çok iyi özetleyen bir yazı yazarak (<http://bit.ly/Yi4PEE>), özellikle sosyal medyadaki tartışmayı iyice hararetlendirdi.

İzleyenler biliyordur; “Tarafsız Bölge” programı format itibarıyla, her bölümde ele alınan konuya dair karşıt iki görüşün, bir uzlaştırıcı (Ahmet Hakan) gözetiminde tartışılmasına dayanıyor. Benim katıldığım bölümdeki tartışma, Türkiye’de çiftlerin en az 3 çocuk sahibi olması yönündeki telkin ve teşviklerin gerekli ve yerinde olup olmadığı üzerineydi. Bunları doğru ve yerinde bulan iki meslektaşım (oldukça gayri-sistemik biçimde) sundukları argümanlar arasından dört tane somut gerekçeyi ayırtırdım.² Bu gerekçeler temelde doğurganlık oranı ve nüfus artış hızındaki düşüşlerin 1) işgücü arzı, 2) iç talep büyüklüğü, 3) yaşlanan nüfusa bağlı olarak artacak kamu harcamaları ve 4) *dağıtım* esasına göre çalışan emeklilik sisteminin gelir-gider dengeleri üzerinde gelecekte gözlenecek etkilerine dayalı.

Bunlardan özellikle üçü (1., 3. ve 4.), sadece “Tarafsız Bölge”de değil, genel olarak da çokça dillendirilen kaygıları ifade ediyor. O yüzden bu yazıda, sayılan gerekçeleri özetleyip üç tanesinin geçerliliğini kısa, bir tanesinin (üçüncünün) geçerliliğini de, bu kış başında tamamladığımız bir çalışmanın sonuçları eşliğinde biraz daha ayrıntılı olarak tartışacağım. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu UNFPA ile TÜSİAD tarafından desteklenen ve Uludağ Üniversitesi’nden Yusuf Alper ve Ege Üniversitesi’nden Çağaçan Değer ile birlikte yürüttüğümüz bu çalışmada, tam da bu konuyu yani doğurganlıktaki yavaşlama ve buna paralel olarak ortaya çıkan nüfus yaşlanmasının Türkiye’deki dağıtım esaslı emeklilik sisteminin gelir-gider dengeleri üzerine etkilerini araştırdık ve ilginç sonuçlara ulaştık.

Şimdi müsaadenizle ilkinden başlayarak bu önermelerin geçerliliğini teker teker tartışayım. 3+ çocuklara bakılırsa

DOĞURGANLIK HIZI ARTMAZSA İŞGÜCÜ ARZI AZALIRMIŞ

ve bu da kaygı verici bir gelişme olurmuş. Bu önerme temelde, doğurganlığın (3’ü bulmasa bile)

2’yi geçmemesi halinde, *çalışma yaşındaki* nüfusun toplam nüfusa oranının azalacağı saptamasına dayanıyor. Bu saptamanın kendisi doğru. Gerçekten de Türkiye’nin refah ve gelişmişlik seviyesindeki bir ülkede beklenen bebek ölüm oranları

ışığında, nüfusun yenilenmesi için gereken doğurganlık oranı 2,1 civarında. Doğurganlık oranı bu kritik seviyenin altına inip de, nüfusun artış hızı buna paralel olarak düştüğünde, bundan nüfusun sadece büyüklüğü değil; yaş bileşimi de etkileniyor. Nüfus artışı yavaşladıkça hem toplumun ortanca (medyan) yaşı, hem de 65-üstü yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı artmaya başlıyor.

2 Programın 104 dakikalık tüm kaydı <https://bitly.com/Y2Fzr> adresinde. Bu kadar uzun zaman ayıramayacak okurlar, <http://bit.ly/1425dLg> adresine giderek bizim TOBB ETÜ Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin misafir araştırmacısı Esra Doğan’ın yazdığı özete göz atabilir.

15-64 arasındaki *çalışma yaşı* grubunun payı ise azalmaya başlıyor. Buraya kadar tamam; 3+ çocuğu savunanlarla bu noktada bir görüş ayrılığımız yok. Ancak çalışma yaş grubunun payındaki azalmanın, çok kaygı verici ve *öncelikle* ele alınmayı

gerektiren bir sorun olup olmadığı konusunda hayli farklı düşünüyoruz.

Çalışma çağındaki nüfusun payının (2050'lerden sonra belki büyüklüğünün de) azalması, bugünden teşvikler yürürlüğe koymayı meşrulaştıracak kadar vahim bir sorun mudur sorusuna benim cevabım net bir hayır. Ben, mevcut işgücü arzına yeterli sayıda iş yaratamayan; üstelik küresel rekabette avantaj sağlayacak nitelikte bir eğitim sunamadığı

için yarattığı yetersiz istihdamın kalitesi de son derece düşük olan; çaresizlikten kayıt dışı çalışma koşullarına razı olan eğitimsiz insanların istihdamının yüzde kırklarını oluşturduğu bir ülkede, çalışma yaşındaki nüfusta 2050'lerde ortaya çıkacak muhtemel küçülmeyi düşünerek nüfus artışını hızlandırmayı teşvik etmeye kalkmanın “abesle iştiğal” olduğu kanısındayım. “Ülkenin demografik fırsat penceresi halen açık ve çalışma yaşındaki nüfusun toplam nüfusa oranı artmaya devam ediyor da ne oluyor sanki” diye sorarlar adama nitekim. “Bu fırsat penceresi içinde olmanın ‘genç ve dinamik –her ne demekse o!– nüfusumuz var’ diye caka satmak dışında ne faydasını gördünüz ve ülke olarak nasıl yararlandınız bu genç işgücünden?” diye de eklerler.³ Ama 3+ çocukçuların nüfus yaşlanmasının işgücü arzına etkileri konusundaki paniğini yersiz kılan başka nedenler de var.

Görünen o ki, bu arkadaşların kaygıları, işgücü arzının, işgücü talebinin altında kalacağı sanısından kaynaklanıyor. Yani doğurganlık artmazsa, Türk işgücü piyasasının kronik sorunu olan işgücü arzı fazlalığı (işsizlik) durumunun tersine döneceğini; nüfus yaşlandıkça, arz edilen işgücünün talep edilen miktarı karşılayamayacak hale geleceğini ve işgücü açıkları ile karşılaşacağımızı zannediyorlar. Burada iki mesele var. Birincisi, muhtemel (gördükleri) bir arz eksikliği ya da işgücü açığını gidermenin tek yolu doğurganlık/nüfus artış hızını artırmak değil. Mesela yerli işgücü arzı yetersiz kalsa bile, açığı göçmen işçi almak suretiyle kapatmak her zaman mümkün. Ekonomik büyüme/zenginleşme sürecinde doğurganlık hızı düşmüş olan bir ülkenin, daha düşük gelirli ve daha yüksek doğurganlık/nüfus artış hızına sahip ülkelerin vatandaşları için cazip bir göç destinasyonu sağlayacağı da açık. Tıpkı Almanya'nın bir zamanlar fakir ve yüksek doğurganlık oranına sahip olan Türkiye'den göçmen bulmakta zorlanmaması gibi yani. Hatta devreye sokulması daha bile kolay olan kaynak, çalışma yaşında olup da işgücüne katılmayan kadınlar. Nitekim işgücü arzını belirleyen tek faktör 15-64 yaş arası nüfusun büyüklüğü ya da payı değil. Bu yaş grubundaki nüfusun büyüklüğü, işgücü arzının üst sınırını ya da *potansiyel* büyüklüğünü belirliyor sadece. İşgücüne katılım oranları (İKO) düşükse, işgücü arzının büyüklüğü bu po-

3 “Demografik fırsat penceresi” terimi demografik geçiş sürecinin, çalışma yaşındaki (15-64) nüfusun toplam nüfus içindeki payının artmaya devam ettiği bölümünü tanımlıyor.

tansiyelin altında kalıyor. Nitekim Türkiye’de kadınların İKO yüzde 29 gibi çok –hatta feci derecede– düşük bir seviyede. Bu durumda Türkiye’de, potansiyel işgücü arzının yarısını oluşturan kadınların fiili işgücü arzı içindeki payı yüzde 15’in altında kalıyor. Dolayısıyla işgücü arzının büyüklüğü ile ilgili bir kaygı varsa, bunu gidermenin öncelikli ve toplumsal açıdan daha maliyetsiz olan yolunun nüfus artışını değil; kadınların işgücüne katılım oranının artışı teşvik etmek olduğu açık.⁴

3+ çocuklu meslektaşların bu kadar heyecanlanmasını gereksiz kılan nedenler bu kadar da değil üstelik. İşin bir de talep yakası var. Başta hala yüksek olan nüfus artış hızı olmak üzere, türlü nedenlerle iyi eğitemediğimiz genç kuşaklar yüzünden bizde yeterince hızlı seyretme de, yükselen emek verimliliği işgücü arz eden kişi sayısını giderek önemsizleştiriyor. Uygun teknolojileri kullanmak üzere eğitilerek gerekli becerileri edinmiş, verimliliği yüksek bir bireyin, bu becerilere sahip olmayan bir sürü bireyin toplamından daha fazla üretim yaptığı sır değil herhalde. İnanmayan, 2011’de nüfusları birbirine çok yakın olan Nijer ve Hollanda’yı karşılaştırsın. 16,7 milyon nüfusuyla Hollanda’nın aynı yıl ürettiği GSYİH tam 836,1 milyar dolar (cari fiyatlarla). 16,1 milyon nüfuslu Nijer’in o yıl ürettiği GSYİH ise sadece ve sadece 6 milyar dolar. Nüfuslar hemen hemen aynı, GSYİH farkı neredeyse 140 kat.

Aynı Hollanda’nın 2011 GSYİH değeri, kendisinden 9 kat daha kalabalık olan 150,5 milyon nüfuslu Bangladeş’in 111,9 milyar dolarlık GSYİH’sinin 7,5 katı olduğunu biliyor muydunuz? Bir başka ilginç karşılaştırma vereyim de, verimlilik farkı daha da çarpıcı hale gelsin. 2005’te Hollanda’da sadece tarımda üretilen katma değer (cari fiyatlarla) 13,3 milyar dolar. Bangladeş tarımında aynı yıl üretilen katma değer (12,1 milyar dolar) yaklaşık yüzde 10 fazlası yani. Şimdi bilin bakalım Hollanda tarımındaki katma değeri kaç çalışan

üretmiş, Bangladeş’tekini kaç çalışan? Sıkı durun söylüyorum. Hollanda tarımında o yıl çalışan sayısı sadece 321 bin kişi iken; Bangladeş tarımında çalışan sayısı 46 milyona yakın.

Uzun lafın kisası, bu işler kuru kalabalıklıkla olmuyor. İşgücünün niceliği değil, niteliğinin önemli hale geldiği; çalışan sayısının değil, çalışanların verimliliğinin ön planda olduğu devirlerde yaşıyoruz. Bu devirlerde yüksek rekabet gücüne sahip olmak için gereken verimliliğe de, nüfus baskısı yüzünden 60-70 çocuğun birlikte oturduğu dersliklerde verile(bile)n eğitimle kavuşulmuyor. Bu verimlilik düzeyine, hızla artan genç nüfusa kıyasla yetersiz kalan üniversite kontenjanlarını ne pa-

[B]u işler kuru kalabalıklıkla olmuyor. Bu devirde yüksek rekabet gücüne sahip olmak için gereken verimliliğe, nüfus baskısı yüzünden 60-70 çocuğun birlikte oturduğu dersliklerde verile(bile)n eğitimle kavuşulmuyor. Keza bu verimliliğe, hızla artan genç nüfusa kıyasla yetersiz kalan üniversite kontenjanlarını ne pahasına olursa olsun artırmak için kurulmuş dandik okullardan mezun olanların aldığı eğitimle ulaşmak da mümkün değil.

hasına olursa olsun artırmak için kurulmuş dandik okullardan mezun olanların aldığı eğitimle ulaşmak da mümkün değil ne yazık ki.

Aslında 3+ çocuk savunucularının öne sürdüğü, iç talep büyüklüğü ne dayalı ikinci gerekçeye de de benzer bir cevap vermek mümkün. Çok çocuk ve dolayısıyla büyük nüfus iyidir, iç talebin ya da pazarın büyük olmasını sağ-

lar şeklinde özetleyebileceğim bu görüşün ardında yatan akıl yürütme de, işgücü arzı ile ilgili olanın ardındakinden daha sağlam değil. Değil çünkü önemli olan sayı değil, alım gücü. Az önce söylediğim gibi, Hollanda’nın iç pazarı benzer nüfusa sahip Nijer’ininkinin 140 katı.

Şimdi üçüncü gerekçeye geçmek istiyorum müsaadenizle. Yani doğurganlık oranı en az 3 olmazsa artacağı iddia edilen

KAMU HARCAMALARININ NÜFUS YAŞLANMASI İLE İLİŞKİSİ

konusuna... Burada beklenen etkiler konusunda da bir miktar görüş ayrılığı var ama 3+ çocuk savunucularıyla bakış açılarımız arasındaki asıl fark, bunların ne kadar acil yahut kaygı verici olduğu hususunda ortaya çıkıyor yine. Öncelikle, 3+ çocuğu savunanların çoğunun kafası karışık gibi. Çoğu, doğurganlık oranının 2,1’in altında kalma-

4 Bu noktada bizim Tepav’daki genç araştırmacılardan Güneş Aşık’ın Türkiye’de kadınların İKO artarsa, Türkiye’nin büyüme performansı ne kadar artar sorusunu ele alan geçen ayki ilginç politika notunu tavsiye edeceğim: <http://bit.ly/ZT6mze>

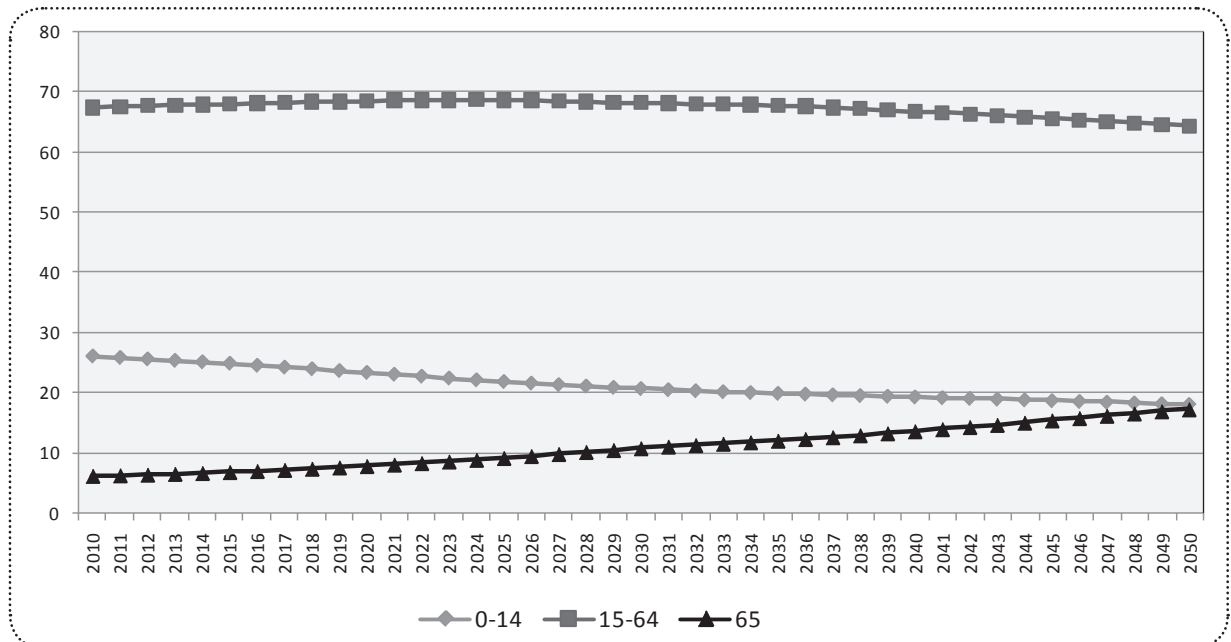
ısıyla, üstüne çıkmasının sonuçları arasındaki temel farkın ayırımında değil. Oran 2,1'in altına indiğinde, 65 yaş-üstü grubun hem sayısı, hem toplam nüfus payı büyürken; 2,1'in üstündeki bir oran bu yaş grubunun sadece büyüklüğünün artması anlamına geliyor. Yani 3+ çocuk senaryosu gerçekleşirse nüfus yaşlanması ertelenir demek, tedavi edilmesi ve bakılması gereken yaşlı nüfus küçülecek (ya da büyümeyecek) demek değil! Bu nüfus her halükarda artacak. Türkiye gibi büyüyen, zenginleşen bir ekonomide doğurganlık oranı ve nüfus artış hızının beklendiği gibi düşmesi ve bunun sonucunda yaşlı nüfusun (pay ve büyüklük olarak) artması neden kaygı verici olsun ben bunu anlamıyorum. Nüfus yaşlanmasını hızlandıran ekonomik büyüme ve zenginleşme süreci, yaşlanan nüfusun sağlığının korunması ve bakımına ayrılabilir kaynakların da artmasını sağlıyor zaten. Mesela büyüyen bir ekonominin ihtiyaçlarına paralel olarak yapılacak yeni otoyollar da, otoyol ağının uzamasına yol açarak yol tamiri ve bakımı için harcanması gereken tutarları artırır, ama sırf bakım masrafı artar gerekçesiyle yeni otoyol yapmayalım demenin abes olduğunda da herkes birleşir herhalde.

Kaldı ki, sadece kamu harcamaları açısından baktığımızda nüfusun yaşlanması, bazı alanlarda ek harcama yapma ihtiyacı yaratırken; bazı alanlarda da yapılmakta olan harcamaların azalmasını sağ-

lıyor. Mesela demografik geçiş sürecinde gözlenen doğurganlık düşüşlerine paralel olarak nüfus yaşlanmasının hızlandığı ülkelerde, yeni okul inşa etme ihtiyacı çok azalır ya da tamamen kaybolurken, huzur evi ve hastane inşa etme ihtiyacı artıyor. Benzer biçimde öğretmen ihtiyacı azalırken, doktor, hemşire, hasta bakıcı vs. sağlık personeli ihtiyacı artıyor. Dolayısıyla yaşlanmaya bağlı olarak artan kaynak ihtiyacının bir bölümünü, başka ta-

■ Şekil 1: Yaş Gruplarının Toplam Nüfus Paylarının Öngörülen Seyri: 2010-2050 (%)

Kaynak: Hoşgör ve Tansel, *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemine Yansımalar*, İstanbul: TÜSİAD, 2010 künyeli çalışmadaki (<http://bit.ly/WsrIva>) 'orta senaryo' rakamları.

raflarda azalan kaynak ihtiyacı yoluyla karşılamak mümkün. Yani doğurganlık artmadığı ya da düştüğü için ivme kazanan nüfus yaşlanması, kamu harcamalarının alarm verici biçimde artmasını gerektirir diye bir şey yok. Nitekim Türkiye’de 65+ yaş grubunun payında sağlık ve bakım harcamalarının *yükselmisine yol açacak* bir artış beklememize karşın; 0-14 yaş grubunun payında da, eğitim-öğretim giderlerini *azaltacak* türde bir düşme beklememiz gerektiği Şekil 1’den de açıkça görülüyor.

Şekil 1’in ardındaki veriler Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu UNFPA ile TÜSİAD tarafından desteklenen ve TÜSİAD tarafından yayınlanan bir dizi rapora temel teşkil eden çalışmadan geliyor. Türkiye’de nüfusun yaş gruplarına göre 2010-2050 arası seyrine dair farklı senaryolar altında yapılan projeksiyonları içeren ve Başkent Üniversitesi’nden Şeref Hoşgör ile ODTÜ’den Ayşıt Tansel tarafından hazırlanan çalışmanın bulguları, dört farklı alanda beklenen gelişmelerin analizi için girdi sağladı. Yaşlanmakta olan nüfusun eğitim, sağlık ve işgücü piyasalarında yaratması beklenen etkilerin ele alındığı üç raporu tamamlayan ve sosyal güvenlik sistemi açısından imalarını inceleyen raporu da ben, Uludağ Üniversitesi’nden Yusuf Alper ve Ege Üniversitesi’nden Çağaçan Değer ile birlikte yazdım. 2012 biterken yayınlanan raporumuzda (<http://bit.ly/1318F9F>) biz nüfus yaşlanmasının Türkiye’deki, *dağıtım* esasına göre çalışan ve tüm çalışanlar için *zorunlu* olan

YAŞLILIK (EMEKLİLİK) SİGORTA SİSTEMİNİN GELİR-GİDER DENGELERİ

üzerinde gözlenmesi muhtemel etkilerine yoğunlaştık. Aşağıda özetleyeceğim bu etkilerin daha iyi anlaşılması için, önce dağıtım (“pay as you go”) esasına göre sunulan sosyal sigorta sistemlerinde, emeklilerin aldıkları aylıkların halen çalışmakta olanların ödedikleri zorunlu sosyal güvenlik primleri yoluyla finanse edildiğini hatırlatayım. Yani dağıtım sistemi, çalışırken prim katkılarını ödemiş olan ama artık çalışmayan (pasif) sigortalılara ve onların hak sahibi olan aile bireylerine (bağımlılara) yapılan ödemelerin, çalışanlar (aktif sigortalılar) ve onların işverenlerince yapılan prim ödemeleri yoluyla finanse edilmesini öngörür. Yaşlılık (emeklilik) sigortasını dağıtım esasına göre sunan SGK gibi kuruluşların gelir-gider dengelerinin, nüfusun yaş bileşimine çok duyarlı olmasının nedeni budur. Doğurganlık oranı/nüfus artış hızında

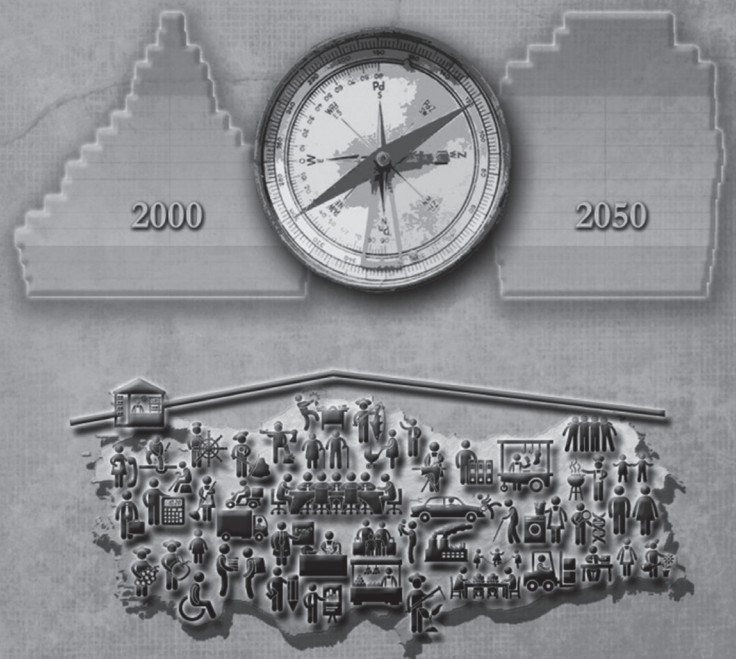
ülkenin zenginleşme sürecinde gözlenen düşümlere paralel olarak yaşanan nüfus, emekli aylığı alan pasif sigortalıların sayısının, prim ödeyen aktif sigortalıların sayısından daha hızlı artmasına (yani aktif/pasif oranının düşmesine) yol açar. Önlem alınmadığı takdirde, bu da SGK’nın yaptığı gibi dağıtım esasına göre sunulan yaşlılık sigortalılarının gelir-gider dengelerini kaçınılmaz (ve olumsuz) biçimde etkiler.

Biz de bizim çalışmada tam da bu konuya, yani hiçbir ek önlem alınmadığı takdirde SGK’nın yaşlılık sigortası operasyonundan kaynaklanan açıkta, sadece nüfus yaşlanmasına bağlı olarak nasıl bir değişiklik olacağı konusuna baktık. Bu amaçla, mevcut mevzuatta zaten öngörülen yaş artışı, bağlama oranı düşüşü gibi önlemlere ek, hiçbir yeni önlem alınmasaydı yaşlılık sigortası açığının seyri nasıl olurdu sorusuna, Hoşgör ve Tansel’in 2010 raporundaki demografik projeksiyonlara dayalı olarak yaptığımız aktif-pasif sigortalı projeksiyonları ve bunlarla uyumlu gelir-gider tahminlerimiz ışığında baktık. Ayrıntı isteyenler raporun kendisine baksın diyerek, bütün bulgularımızı özetleyen grafiği Şekil 2’de dikkatinize sunuyorum.

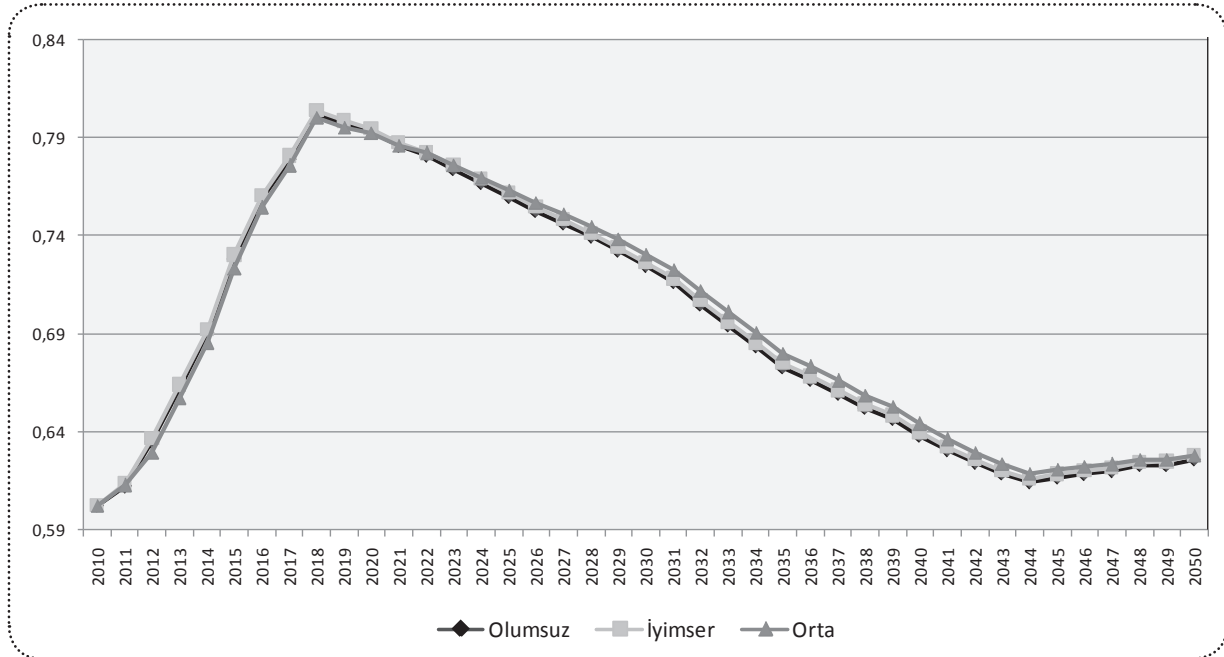
Şekil 2, emeklilik sistemi gelirlerinin giderlerine oranını (bir başka deyişle, gelirlerin –bağımlılara

2050’YE DOĞRU NÜFUSBİLİM VE YÖNETİM:

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNE BAKIŞ

■ Şekil 2: Yaşlılık (Emeklilik) Sigorta Sistemi Gelir-Gider Oranının Alternatif Senaryolar Altında Seyri: 2010-2050

Kaynak: Alper, Değer ve Sayan, *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Sosyal Güvenlik Sistemine Bakış*, İstanbul: TÜSİAD, 2012.

Yapılan ödemeler hariç- giderleri karşılama oranını) gösteriyor. Hesaplamalarımıza göre, halen yürürlükte olan kademeli emeklilik yaşı artışlarının emekli sayısının artış hızını düşürdüğü 2018'e kadar olan dönemde prim gelirleri, giderlerden daha hızlı artıyor. Ancak 2018 yılından sonra, nüfus yaşlanmasının etkileri, kademeli yaş artışlarının etkisinden daha baskın hale geliyor ve emekli aylığı alan bireylerin (pasifler) sayısındaki artış tekrar hızlanıyor. Bu da giderlerdeki artışın yeniden hız kazanmasına ve gelirlerin giderleri karşılama oranının tekrar kararlı biçimde düşmeye başlamasına yol açıyor. Şekilde de görüldüğü gibi bu düşüş eğilimi, 2036'dan itibaren yeniden artan emeklilik hak ediş yaş artışlarının da etkisiyle 2043'den sonra tersine dönüyor.⁵ Bu geç yükselmeden sonra, prim gelirlerinin giderleri karşılama oranının 2050 değerinin, 2010'dakinden yaklaşık 2 puan daha yüksek olmasını bekliyoruz.

Şimdi müsaadenizle birkaç genel sonuç çıkaralım. Türkiye'de halen geçerli olan emeklilik mevzuatı, 2002'den itibaren yürürlüğe giren ve 2036'dan itibaren yürürlüğe girmesi öngörülen kademeli yaş artış şemaları başta olmak üzere, yaklaşan nüfus yaşlanmasının zaten yüksek olan sosyal

güvenlik açıklarını daha da büyütmesini engellemek üzere tasarlanmış bir dizi önlemleri içeriyor. Bu önlemler sayesinde gelirlerin, (bağımlılara yapılan ödemeler hariç) giderleri karşılama oranı kontrolsüz biçimde düşmek yerine; 2018'e kadar sürecek bir düzelmeye ve akabinde 2043'e dek sürecek bir bozulma döneminin ardından tekrar toparlanmaya başlayacak gibi gözüküyor. Nitekim 2050'de bu oranın hemen hemen 2010'ların başındaki seviyesine dönmesini bekliyoruz. Bu iyi. Ancak oranın bu seyri, ek önlemler alınmadığı takdirde açığın kendisinin büyümeye devam edeceği gerçeğini de değiştiriyor.

3+ çocukçuların da sıklıkla ileri sürdükleri bu saptamaya itirazım yok. Emeklilik aylığını hak ediş yaşındaki yükseltmeler (bağlama oranlarındaki düşüşlerle birlikte), nüfus yaşlanmasının baskısıyla daha da artacak olan açık miktarını kontrol altına almak için yetersiz kalacak ve ek önlemler alınması gerekecek. Uluslararası rekabetçilik kaygıları ve kayıtlı eleman çalıştıran işverenlerin istihdam maliyetleri ile ilgili (haklı) yakınmaları ışığında, prim artışlarının bir alternatif olmadığı anlaşılıyor. Zaten öngörülmüş olan yaş artışı ve aylık bağlama oranı indirimlerinde de sınıra gelmiş durumda.

5 2008'de yürürlüğe giren 5510 sayılı Kanun emekli aylığına hak kazanma yaşının, 2036 yılından itibaren kademeli olarak yükseltilmesini ve 2048 yılında kadınlar ve erkekler için 65 olmasını öngörüyor.

Bizim sistemimiz bağımlılara yapılan ödemeler (özellikle de bunların süresi) açısından cömert ama burada da önemli kısıntıya gitmek toplumsal ve siyasal açılardan arzu edilir değil gibi gözüküyor. Bu durumda parametrik önlemler konusunda hareket alanı yok.

Bu şartlar altında, 3+ çocuk savunucuları doğurganlık artışının, gelecekte prim ödeyecek aktif sigortalıların sayısını çoğaltmak suretiyle bu soruna çare olacağını ileri sürüyor. Türkiye’de kayıtsız dolayısıyla prim ödemesiz çalışma bu kadar yaygın olmasaydı, bu argümanı bir miktar ciddiye alabilirdim. Ama yukarıda da değindiğim gibi, çaresizlikten kayıt dışı çalışma koşullarına razı olan eğitimsiz insanların istihdamın yüzde kırklarını oluşturduğu bir ülkede, prim gelirlerini kayıtsızlığı önlemeye çalışmak suretiyle artırmak yerine nüfus artışı yolu ile artırmaya çalışmayı önermek gerçekten abes kaçıyor. Kaldı ki, kayıtsızlığın bu denli yaygın olmasının en önde gelen nedenleri arasında da, nüfus artışındaki yavaşlamanın yeterince erken gerçekleşmemesi var zaten. Nitekim nüfus baskısı altında yeterince eğitim verilemeyenler yüzünden Türkiye nüfusunun ortalama eğitim seviyesi halen orta iki mertebesinden ileri geçememiş. Sözünü ettiğim eğitimsizlik yine hızlı nüfus artışının yarattığı işgücü arzı fazlası (yaygın işsizlik) ile bir-

leşince, yığınların çaresiz kalmasına ve çok düşük ücretlerle, sosyal güvencesiz çalışmaya razı olmalarına yol açıyor. Onlar düşük yaşam standartlarına mahkûm edilirken, sosyal güvenlik sistemi de mahrum kaldığı prim gelirleri yüzünden büyüyen açıklarla boğuşuyor.

Bu durumda, önümüzdeki dönemde ivmesi artarak devam edecek olan nüfus yaşlanması sürecinde yaşlılık sigortası/sosyal güvenlik açıklarını kontrol altında tutmak için yapılacak en akıllıca hazırlığın prim gelirlerini yükseltici önlemler almak olduğu; ancak bunun doğurganlık oranını teşvikler yoluyla artırmaya çalışmak suretiyle falan değil; 1) kayıt dışılıkla mücadele ve 2) kadınlar başta olmak üzere, çalışma yaşındaki nüfusunu işgücüne katılım oranlarını artırmak yoluyla yükseltmek olduğu açık sanırım. Rekabetçi bir ekonominin işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak için de; iç talebi canlı tutmak için de; sosyal güvenlik sistemimizin, nüfusun mümkün olan en büyük bölümüne sürdürülemez açıklarla karşılaşmaksızın hizmet edebilmesi için de ihtiyacımız olan, kayıtsız çalışan, eğitimsiz ve yoksul kalabalıklar değil. İyi eğitilmiş, verimliliği yüksek ve bu verimliliğin karşılığını kazanan, dolayısıyla da refah içinde yaşayan bireylere ihtiyacımız var ve bunlar arasında kadınların genel nüfus içindeki paylarına ne kadar yaklaşırsa o kadar iyi olur.

3+ çocuk savunucuları doğurganlık artışının, gelecekte prim ödeyecek aktif sigortalıların sayısını çoğaltmak suretiyle bu soruna çare olacağını ileri sürüyor. Türkiye’de kayıtsız dolayısıyla prim ödemesiz çalışma bu kadar yaygın olmasaydı, bu argümanı bir miktar ciddiye alabilirdim. Ama çaresizlikten kayıt dışı çalışma koşullarına razı olan eğitimsiz insanların istihdamın yüzde kırklarını oluşturduğu bir ülkede, prim gelirlerini kayıtsızlığı önlemeye çalışmak suretiyle artırmak yerine nüfus artışı yolu ile artırmaya çalışmayı önermek gerçekten abes kaçıyor.

